

Zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 01.10.1965, sp. zn. Pls 6/65, ECLI:CZ:NS:1965:PLS.6.1965.1

Číslo: III/1965

Právní věta: Rozbor a zhodnocení praxe soudů při výkladu ustanovení § 177 občanského zákoníka.

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 01.10.1965

Spisová značka: Pls 6/65

Číslo rozhodnutí: III

Číslo sešitu: 7-8

Typ rozhodnutí: Zhodnocení

Hesla: Byt, Hospodaření s byty, Manželství - rozvod, Rozhodnutí soudu

Předpisy: 40/1964 Sb. § 177

Druh:

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. III/1965 sb. rozh.

Rozbor a zhodnocení praxe soudů při výkladu a používání ustanovení § 177 občanského zákoníka.

(Projednáno v plénu Nejvyššího soudu dne 1. října 1965 pod [Pls 6/65](#)).

Občanský zákoník č. 40/1964 Sb. upravuje právní vztahy manželů ke společnému bytu v souvislosti s rozvodem jejich manželství v ustanovení § 177. Toto ustanovení zřetelně navazuje na předchozí úpravu obsaženou v ustanovení § 55 zák. č. 67/1956 Sb. o hospodaření s byty; v některých směrech se však od ní liší.

Zákon o hospodaření s byty č. 67/1956 Sb. vycházel v ustanovení § 55 z toho, že manželé užívají „společný byt“ a umožňoval řešení dalšího užívání tohoto bytu po rozvodu manželství z hlediska zájmu na spravedlivém rozdělení bytového prostoru. Přitom přihlížel k zájmům nezletilých dětí, nebral však ohled na okolnosti vzniku nájemního poměru.

Směrnice pléna Nejvyššího soudu pro výklad § 55 cit. zákona ze dne 28. 12. 1957, čj. Pls 14/57, uveřejněná pod čís. 2/58 Sbírký rozhodnutí československých soudů, vykládaly pojem společného bytu tak, že jde o byt, který manželé před rozvodem společně užívali bez zřetele k tomu, zda nájemní smlouvu nebo jinou smlouvu o užívání uzavřeli oba, nebo jen jeden z nich. V zájmu odstranění dvoukolejnosti rozhodování (soudů i národních výborů) o těchto bytech a vzhledem k možným nežádoucím důsledkům rozhodování soudů činila zmíněná směrnice závěr, že za účinnosti zák. č.

67/1956 Sb. soudu nepřislušelo rozhodovat o žalobě rozvedeného manžela na vyklizení společného bytu druhým manželem v případech, v nichž mohl výkonný orgán národního výboru vydat příkaz k vystěhování z bytu podle § 55 cit.

Národní výbory mohly vydat rozhodnutí podle § 55 cit. zákona jen tehdy, nedošlo-li při rozvodu manželství mezi manžely k uzavření soudní dohody o společném bytě; platnost této dohody podle směrnic pléna Nejvyššího soudu - předpokládala formu soudem schváleného smíru s náležitostmi exekučního titulu. Nová úprava svěřuje rozhodování o dalším užívání bytu manželů po rozvodu jejich manželství pouze soudům. To je odrazem zásady, že - podle slov důvodových zpráv k občanskému zákoníku a k zákonu o hospodaření s byty - případy skutkově a právně složitější posuzují soudy, nikoli národní výbory.

Rozhodování soudů o dalším užívání bytu manželů po rozvodu jejich manželství je rozhodováním o zrušení práva společného užívání bytu manžely. Tento nový právní institut realizuje princip rovného postavení muže a ženy v manželství v naší společnosti, ve sféře bytové politiky.

Právo společného užívání bytu manžely (resp. i společné členství manželů ve stavebním bytovém družstvu) vzniká po 1. 4. 1964 ze zákona především tehdy, jestliže za trvání manželství oba manželé, nebo i jen jeden z nich, nabudou práva užívat byt a trvale spolu žijí (§ 175 o. z.). Podle § 176 o. z. vznikne právo společného užívání bytu manžely rovněž ze zákona dnem uzavření manželství k bytu toho z manželů, který nabyl práva užívat byt již před uzavřením manželství. Podle ustanovení § 176 o. z. bude nutno posuzovat rovněž případy, kdy vzniku práva společného užívání bytu manžely uzavřením sňatku předcházelo po 1. 4. 1964 oběma založené právo společného užívání bytu podle § 172 o. z. (byt přidělen oběma ještě před jejich sňatkem s ohledem na jejich poměr druha a družky).

Konečně podle § 501 o. z. vznikne toto právo dnem 1. 4. 1964 i k tomu bytu, jehož nabytí ještě před účinností nového občanského zákoníku do užívání jeden z manželů, pokud spolu manželé v tu dobu trvale žili.

Výklad ustanovení § 177 o. z. vyvolává v praxi soudů některé obtíže, a to hlavně při hodnocení dohod manželů o užívání bytu po rozvodu, dále při rozhodování soudů o bytech manželů, jejichž manželství bylo rozvedeno ještě před 1. 4. 1964 (případně o bytech manželů, kteří spolu 1. 4. 1964 již trvale nežili) a o bytech trvale určených pro ubytování pracovníků organizace.

Nejvyšší soud, jemuž jako nejvyššímu orgánu soudního dozoru přísluší sledovat rozhodování soudů a zajišťovat jednotný výklad a jednotné používání zákonů při rozhodování (§ 26 zák. č. 36/1964 Sb. o organizaci soudů a volbách soudců), zaujal již počátkem roku 1965 stanovisko k některým sporným otázkám při výkladu ustanovení § 177 o. z. a sdělil je soudům prostřednictvím Výběru rozhodnutí a sdělení ve věcech občanskoprávních (č. 1/1965, běž. č. 2-5/III).

Podle plánu úkolů přistoupil pak Nejvyšší soud ještě v I. pololetí roku 1965 k provedení hlubšího průzkumu rozhodování soudů o bytech rozvedených manželů a provedl komplexní rozbor všech souvisících otázek jednak podle poznatků krajských soudů v Košicích, Banské Bystrici, Ostravě, Hradci Králové, Ústí nad Labem a Praze, jednak podle vlastních poznatků Nejvyššího soudu z jeho přezkumné a rozhodovací činnosti, z účasti na jednáních presidií, pracovních poradách a seminářích krajských soudů a konečně i podle poznatků získaných soudci Nejvyššího soudu přímo u některých soudů prvního stupně.

Výsledky provedeného průzkumu na tomto úseku ukazují, že praxe soudů při výkladu ustanovení § 177 o. z. je stále ještě nejednotná a je proto nutné její usměrnění výkladem těchto ustanovení zákona Nejvyšším soudem.

1. Dohody rozvedených manželů o užívání bytu.

V praxi činí potíže – zvláště při poskytování právní pomoci soudy a ve styku soudů s národními výbory – již výklad významu dohod, uzavíraných mezi rozvedenými manžely o užívání bytu. Podle některých názorů je platnou dohodou rozvedených manželů o užívání bytu podle ustanovení § 172 odst. 1 a 2 o. z. jen taková dohoda, kterou se zrušuje právo společného užívání bytu a která určuje, že byt bude dále užívat jen jeden z manželů. Opačný názor vychází z toho, že zákon nijak neomezuje rozvedené manžele v tom, jak se dohodnou o užívání bytu po rozvodu. S výkladem významu dohod uzavřených mezi rozvedenými manžely o užívání bytu jsou pak spojovány i různé následky s ohledem na ustanovení § 22 a § 48 zák. č. 41/1964 Sb. o hospodaření s byty, podle nichž lze přidělit náhradní byt druhému manželovi jen tehdy, má-li svůj byt vyklidit na základě rozhodnutí soudu či národního výboru. Problémy vznikají zvláště tehdy, jestliže se jeden z rozvedených manželů, nebo oba obracíjí na národní výbor a předkládají, nebo se dovolávají uzavřené dohody o užívání bytu, z níž jeden z nich vyvozuje právo na přidělení náhradního bytu. Některé národní výbory vybízejí takového rozvedeného manžela aby svůj nárok doložil soudním rozhodnutím a odkazují ho na zmíněná ustanovení zák. č. 41/1964 Sb. Jiné národní výbory tyto dohody uznávají (dokonce je také samy ve formě smíru schvalují) a považují je za dostatečný podklad pro přidělení náhradního bytu mimo pořadník podle § 22 zák. č. 41/1964 Sb.

Zákon vychází v ustanovení § 177 odst. 1 o. z. (podobně v ustanovení § 177 odst. 2 o. z.) z předpokladu že rozvedení manželé se mají v první řadě o užívání bytu dohodnout. Jen nedohodnou-li se, je dána k návrhu jednoho z nich pravomoc soudu k rozhodnutí o zrušení práva společného užívání bytu a určení, kdo z nich bude dále byt užívat. Bližší podmínky pro platnost a dosah dohod rozvedených manželů o užívání bytu v zákoně nejsou uvedeny. Podle důvodové zprávy k ustanovení § 177 o. z. se rozvedení manželé mohou dohodnout o tom, „kdo z nich bude byt dále užívat“; jinak rozhodne soud.

Je téměř pravidlem, že vztahy mezi rozvedenými manžely vyžadují urychlené vystěhování jednoho z nich z dosud společně obývaného bytu. Tomu měl odpovídat i obsah uzavíraných dohod. Ovšem vlivem různých okolností, z nichž nejzávažnější je dosud trvající nedostatek náhradních bytů a možnosti náhradního ubytování, neuzavírají rozvedení manželé pouze dohody o dalším užívání bytu jen jedním z nich, nýbrž i dohody jiného obsahu.

Slovní výklad zákona by mohl vést k závěru, že se rozvedení manželé mohou dohodnout podle ustanovení první věty § 177 odst. 1 o. z. (resp. podle § 177 odst. 2 o. z.) různým způsobem o dalším užívání bytu. Tak např., že si mohou fakticky byt rozdělit tak, že bude užívat každý samostatně určitou obytnou místnost a společně pak příslušenství bytu, event. že společný byt smění za dvě samostatné bytové jednotky atp.

O správnosti uvedeného výkladu vzniknou však pochybnosti ihned poté, jakmile se po určité době od uzavření podobné dohody ukáže, že neplní sledovaný účel (např. směna bytu za dvě bytové jednotky se neuskuteční), a že bude třeba řešit situaci tak, že byt bude užívat pouze jeden z rozvedených manželů. Vždyť kdyby uzavřená dohoda byla dohodou ve smyslu ustanovení § 177 odst. 1 a 2 o. z., nemohl by soud již vyhovět návrhu na vydání rozhodnutí podle druhé části první věty a podle druhé věty § 177 odst. 1 o. z. – resp. podle § 177 odst. 2 o. z. – protože soudy mohou vyhovět návrhu pouze tehdy, jestliže rozvedení manželé neuzavřou platnou dohodu podle ustanovení § 177 odst. 1 a 2 o. z.

Vzhledem k tomu musí být dohody rozvedených manželů o užívání bytu, podle nichž byt budou užívat určitým dohodnutým způsobem i nadále oba, pokládány za dohody o dalším výkonu práva společného užívání bytu až do doby, než dojde k jeho zrušení způsobem, uvedeným v ustanovení § 177 o. z. (tj. vlastní dohodou o zrušení společného užívání práva nebo soudním rozhodnutím k návrhu jednoho z nich). O obsahu výkonu tohoto práva společného užívání bytu platí ustanovení § 172 až § 174 o. z.,

jakožto obecná ustanovení, platná pro všechny případy práva společného užívání bytu (ustanovení § 175 až § 178 o. z. upravují speciálně jen otázky vzniku a zániku práva společného užívání bytu manžely). Nelze bránit tomu, aby se rozvedení manželé dohodli, že svá práva a povinnosti k bytu – podle ustanovení § 172 odst. 1 mají společní uživatelé stejná práva a povinnosti k bytu – upraví až do zrušení společného práva jinak, a to tak, jak jim to navzájem bude po rozvodu vyhovovat.

Takovouto dohodou o výkonu společného práva nedošlo tedy k jeho zrušení. Naopak toto právo trvá dále až do doby, než bude mezi bývalými manžely uzavřena vlastní dohoda podle ustanovení § 177 o. z. o zrušení práva společného užívání bytu a o tom, který z nich bude byt dále užívat, nebo než rozhodne k návrhu jednoho z nich, podle téhož ustanovení občanského zákona soud, nedojde-li k takovéto dohodě.

Je tedy mít za to, že dohodou podle ustanovení § 177 odst. 1 a 2 o. z. bude jen takové ujednání rozvedených manželů o užívání bytu, podle kterého bude byt dále užívat jen jeden z nich a druhý se zaváže z bytu vystěhovat buď do jiného bytu, který, mu bude národním výborem přidělen, nebo do bytu jinak získaného (např. družstevní výstavbou, do bytu svých rodičů, či nového manžela atp.). Taková dohoda zahrnuje zrušení práva společného užívání bytu manžely i určení, kdo z rozvedených manželů bude byt dále užívat. Pokud se tato dohoda nestala předmětem soudem schváleného smíru (§ 69, § 99 o. s. ř.), může se – nebyla-li splněna – rozvedený manžel, který má podle dohody byt dále užívat, domáhat jejího splnění žalobou proti druhému rozvedenému manželu. Se zřetelem k výslovnému znění ustanovení § 22 a § 48 zák. č. 41/1964 Sb. není však dohoda rozvedených manželů o užívání bytu podle ustanovení § 177 odst. 1 a 2 o. z. (pokud nebyla schválena soudem ve formě smíru) důvodem k přidělení náhradního bytu či zajištění náhradního ubytování. Ustanovení § 22 zák. č. 41/1964 Sb. totiž taxativním způsobem omezilo možnost přidělení bytu jako náhradního, pouze pro případy, kdy uchazeč o byt, který není zapsán do pořadníku; má svůj byt vyklidit na základě rozhodnutí soudu nebo národního výboru, anebo byl o svůj byt připraven živelní pohromou. Podle dohody rozvedených manželů o užívání bytu podle ustanovení § 177 odst. 1 a 2 o. z., může rozvedený manžel, který nebude byt dále užívat, žádat jen o zápis do seznamu uchazečů o byt (ustanovení § § 6 a násl. zák. č. 41/1964 Sb.).

Ustanovení § 177 o. z. o dohodách rozvedených manželů o užívání bytu není speciálním ustanovením ve vztahu k § 22 a § 48 zák. č. 41/1964 Sb. Ustanovení § 177 o. z. jako hmotněprávní předpis upravuje jednu z možností, kdy rozhodnutím soudů vzniká nárok na přidělení náhradního bytu (náhradní ubytování); je na soudu, jako orgánu státní moci, aby vždy správně posoudil, komu z rozvedených manželů bude byt ponechán a komu vznikne právo na přidělení náhradního bytu či ubytování.

O dohodách podle § 177 o. z., které mohou být uzavírány rozvedenými manžely písemně, ústně, či konkludentními činy, platí ustanovení o právních úkonech, obsažená ve čtvrté hlavě první části občanského zákoníka. Nemusí být schvalovány státním orgánem, avšak mohou se stát předmětem smíru schváleného soudem podle § 99 o. s. ř. (i ve smírčím řízení podle § 67 a násl. o. s. ř.). Rozhodnutí soudu o schválení smíru může být podkladem pro přidělení náhradního bytu podle § 22 zák. č. 41/1964 Sb., stejně jako rozhodnutí soudu o zrušení práv společného užívání bytu manžely. Naproti tomu nemohou být dohody předmětem smíru schváleného národním výborem, protože podle § 10 odst. 2 vl. nař. č. 91/1960 Sb., může národní Výbor jednat a schválit smír jen v těch věcech, o nichž je také sám příslušný rozhodnout.

S ohledem na ustanovení § 36 o. z. Vzniká otázka, zda dohodu ve smyslu ustanovení § 177 o. z. lze uzavřít ještě před rozvodem manželství s odkládací podmínkou, že se stane účinnou ke dni právní moci rozsudku o rozvodu. Směrnice pléna Nejvyššího soudu, vydaná pro výklad dříve platného ustanovení § 55 zák. č. 67/1956 Sb. dávala soudům pokyn, aby se tam, kde byly pro to podmínky, pokoušely v řízení o rozvod manželství, aby manželé uzavřeli pro případ rozvodu soudní dohodu,

podle níž jeden z nich vyklidí byt do určité lhůty. Tato směrnice však vycházela z dřívějšího znění ust. § 55 cit. zák., podle kterého k soudním dohodám mohlo docházet při rozvodu manželství. Nynější znění ust. § 177 o. z. („Nedohodnou-li se rozvedení manželé. . .“) však předpokládá možnost uzavření takovéto dohody až po právní moci rozsudku o rozvodu manželství, kdy teprve lze hovořit o rozvedených manželech. Nelze proto účinnost citované směrnice pléna Nejvyššího soudu vztáhnout i na nový právní stav po 1. 4. 1964 a za platné lze pokládat jen takové dohody, které byly uzavřeny až po rozvodu manželství. Ustanovení § 177 o. z. tedy pro tento případ vylučuje použití ustanovení § 36 o. z. o vázání zániku práva společného užívání bytu na splněné podmínky odkládací. Tím ovšem není vyloučeno, aby bývalí manželé vázali po rozvodu manželství vznik nebo zánik dohody na odkládací či rozvazovací podmínky jiného obsahu.

Vzhledem k ustanovení § 182 o. z., podle kterého ustanovení § 172 až § 181 – tedy i ustanovení § 177 – neplatí pro byty trvale určené pro ubytování pracovníků organizace, nelze uzavřít dohodu podle § 177 o. z. o užívání bytu trvale určeného pro ubytování pracovníků organizace.

2. Rozhodování soudů podle § 177 o. z. v případech, kdy k rozvodu manželství dochází po 1. 4. 1964.

a/ Podle ustanovení § 177 odst. 1 o. z. rozhodují soudy na návrh jednoho z rozvedených manželů o zrušení práva společného užívání bytu manžely v případech, kdy se rozvedení manželé o užívání bytu nedohodli. Zároveň určují, který z manželů bude byt dále užívat. Stejně rozhodují soudy i o zrušení společného užívání družstevního bytu manžely podle ustanovení § 177 odst. 2 věta druhá o. z., s tou zvláštností, že rozhodují po slyšení orgánu družstva, a že rozhodnutím soudu zaniká i společné členství rozvedených manželů v družstvu.

Základním předpokladem pro rozhodování soudů o návrhu na zrušení práva společného užívání bytu manžely podle § 177 o. z. je skutečnost, že vzniklo právo osobního užívání bytu podle první hlavy, III. části občanského zákoníku, že vzniklo jako právo společného užívání bytu oběma manžely a že v době rozhodování soudu trvalo.

Jako nový, právní institut občanského práva vzniká společné užívání bytu manžely – jak již bylo řečeno – po 1. 4. 1964 za podmínek, uvedených v ust. § 175 odst. 1, 2, § 176 a § 501 o. z. k bytům v domech patřících státním, družstevním či jiným socialistickým organizacím (§ 153 o. z.) v domech v soukromém vlastnictví (§ 493 odst. 1 o. z.) i v rodinných domcích (§ 390 odst. 2 o. z.). Toto právo však podle ustanovení § 175 odst. 3 a § 501) věta druhá o. z. nevzniklo tam, kde manželé spolu již trvale nežili. Zákon nikde blíže nedefinuje tento stav a je tedy ponecháno úvaze soudu, aby v konkrétních případech vyložily, zda v době nabytí práva užívat byt jedním z manželů za trvání manželství spolu manželé trvale žili a zda tedy toto právo vzniklo či nikoliv. Obecně lze mít za to, že případ, kdy manželé spolu trvale nežijí, nastane tehdy, kdy po právní stránce sice manželství ještě trvá, ale nese znaky manželství rozvráceného podle § 23 a § 24 zák. o rod. a kdy také manželé již nevedou společnou domácnost, jak ji charakterizuje ustanovení § 115 o. z. Není tedy rozhodující, zda oba manželé ještě společný byt obývají či nikoliv. Soudy proto musí vždy bedlivě zkoumat, zda za trvání manželství spolu manželé v době nabytí práva užívat byt jedním z nich ještě trvale žili a teprve v kladném případě může soud rozhodovat podle § 177 obč. zák. o zrušení tohoto práva. V některých dalších případech – jak bude dále sub. 3] uvedeno – lze použít zásad ustanovení § 177 o. z. jen prostřednictvím § 496 o. z. Mohou ovšem nastat i takové případy, kdy soužití mezi manžely bude po určité době obnoveno. V tomto případě lze mít za to, že toto právo znovu vzniká okamžikem obnovení soužití; bude třeba však vždy opět zkoumat, zda obnovení soužití má prvky trvalosti tohoto stavu.

Jestliže právo společného užívání bytu manžely vzniklo, musí soudy dále v době svého rozhodování zkoumat, zda ještě toto právo trvá a zda snad nezaniklo jinak.

Ze samého ustanovení § 177 odst. 1, 2 o. z. je zřejmé, že toto právo se zrušuje po rozvodu manželství

dohodou manželů o užívání bytu, jak bylo již uvedeno. Jde-li o dohodu ve smyslu ustanovení § 177 o. z., pak nelze již úspěšně vznášet návrh na zrušení tohoto práva, a soudem podle téhož ustanovení, ale lze se u soudu domáhat žalobou jen splnění této dohody. Rozhodnutí o této žalobě bude podkladem k přidělení náhradního bytu podle ustanovení § 22 zák. č. 41/1964 Sb.

V některých konkrétních případech vznikají pochybnosti, zda soudy podle této zásady postupují. Tak např.: Ve věci sp. zn. C 544/64 rozhodl soud podle ustanovení § 177 odst. 1 o. z. tak, že zrušil právo společného užívání bytu rozvedených manželů ve shodě s jejich dohodou, aniž by se zabýval otázkou, zda ke zrušení práva nedošlo právě již touto mimosoudní dohodou.

Jsou i případy, kdy ve společném bytě manželů bydlí již jen jeden z nich, zatímco druhý se zdržuje jinde. V takovémto případě je třeba vždy skutkově náležitě zjistit, zda snad společné užívání bytu již nezaniklo podle ustanovení § 181 o. z., totiž zda druhý z manželů neopustil trvale společnou domácnost, tj. s úmyslem se do tohoto bytu již nevrátit. Pokud se tak skutečně stalo (např. rozvedený manžel se nastěhoval do bytu nového partnera, nebo se nastěhoval do získaného družstevního bytu apod.), pak nelze rozhodovat o užívacím právu k bytu podle § 177 o. z., protože právo společného užívání bytu již před tím ze zákona zaniklo (§ 181 o. z. ve vztahu k ustanovení § 180 odst. 1 tr. zák.).

S ohledem na ustanovení § 390 odst. 2 o. z. vzniká právo společného užívání bytu manžely i k bytům v rodinných domcích ovšem jen tam, kde vlastník rodinného domku, jako osoba od obou manželů rozdílná, přenechal jim byt k bydlení (§ 175 odst. 1 o. z.). Před rozhodnutím podle § 177 o. z. musí soud proto vždy zkoumat, zda k bytu v rodinném domku skutečně vzniklo toto právo, či zda nešlo o užívání bytu z titulu věcného práva, ať již pro výlučné vlastnictví jednoho z manželů nebo z titulu bezpodílového či podílového spoluvlastnictví obou manželů. Zde z důvodů úplnosti a pro usměrnění soudní praxe je třeba jen uvést, že v případě, že byt v rodinném domku užívají oba manželé z titulu bezpodílového spoluvlastnictví, bude nutno po rozvodu nejdříve podle § 150 o. z. vyřešit, komu z nich případně rodinný domek do vlastnictví. Případně-li rodinný domek do vlastnictví jen jednoho z nich bude užívat byt v něm druhý z manželů dále již bez právního důvodu a bude možno se proti němu dožadovat vystěhování s odkazem na ochranu osobního vlastnictví podle § 132 o. z., jestliže se nevystěhuje dobrovolně sám. Stejná situace nastane - a to již dnem rozvodu manželství - jestliže jen jeden z manželů byl vlastníkem rodinného domku či spoluvlastníkem s jinými osobami, odlišnými od druhého manžela. Konečně, byl-li domek v podílovém spoluvlastnictví nebo přešel-li do něho po provedeném vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví, pak bude soud rozhodovat v případě neshody o užívání bytu k návrhu jednoho z rozvedených manželů podle zásad platných pro podílové spoluvlastnictví (§ 137 o. z.). V takovýchto případech nevzniklo tedy užívací právo podle části III. hlavy první o. z. a nelze v žádném případě rozhodovat o návrhu podle § 177 o. z.

Např. správně soud rozhodl ve věci sp. zn. 5 C 210/64 když vyhověl žalobě na ochranu osobního vlastnictví rozvedené manželky, podané proti bývalému manželovi podle § 132 o. z. po zjištění, že rodinný domek nabyla sice za trvání manželství, avšak do svého výlučného osobního vlastnictví.

Naopak jako nesprávné se jeví rozhodnutí okresního soudu ve věci sp. zn. 4 C 185/64, který zrušil právo společného užívání bytu manžely a uložil odpůrci, aby se z bytu vystěhoval, ačkoliv odpůrce, jak soud sám uvedl v odůvodnění rozhodnutí, byl spoluvlastníkem rodinného domku, v němž užívali manželé byt. Stejně rozhodl též soud ve věci 4 C 153/64, ve které dokonce zjistil, že rodinný domek, v němž měli oba manželé byt, byl v jejich bezpodílovém spoluvlastnictví.

Právo společného užívání bytu manžely zaniká konečně podle ustanovení § 177 odst. 2, věta první o. z. přímo ze zákona u těch družstevních bytů, které získal jen jeden z manželů, a to ještě před uzavřením manželství a kdy tedy nevzniklo ani společné členství manželů ve stavebním bytovém družstvu (§ 176 odst. 2 o. z.). Zánik nastává v tomto případě dnem právní moci rozsudku o rozvodu manželství a právo dále užívat byt zůstává ze zákona tomu z manželů, který získal byt jako

družstevník před sňatkem. Soudy tedy rozhodují podle § 177 věta druhá o. z. pouze o druhé skupině družstevních bytů v souvislosti s rozvodem manželství, kde právo na jejich přidělení vzniklo až za trvání manželství (a kde vzniklo i společné členství v družstvu), ovšem za předpokladu, že nedošlo mezi rozvedenými manžely již k dohodě o bytě.

b/ Rozhodování o tom, který z manželů bude byt dále užívat, ponechává zákon posouzení soudu po zhodnocení skutkových zjištění, jím provedených. Důvodová zpráva k tomu uvádí, že právo rozhodovat o dalším užívání bytu bylo svěřeno soudu proto, že soud zná důvody rozvodu a poměr manželů k dětem. Zákon pouze v ustanovení § 177 odst. 3 o. z. zdůrazňuje, že při tomto rozhodování vezme soud zřetel na zájmy nezletilých dětí. Podle ustanovení § 177 odst. 2 o. z. bude soud při rozhodování o užívání družstevního bytu přihlížet také k doporučení orgánu družstva.

Protože rozhodování soudů v tomto případě zasahuje do otázek hospodaření s byty, bude nezbytně nutné, aby soudy při provádění důkazů důsledně dbaly i ustanovení § 128 odst. 1 o. s. ř. a vyžadovaly si ještě před svým rozhodnutím stanovisko příslušného orgánu národního výboru k podanému návrhu o možnostech řešení bytové situace z hlediska národního výboru. Jak stanovisko orgánu družstva (v případech družstevních bytů), tak i stanovisko národního výboru nebude ovšem samo o sobě rozhodujícím pro úvahu soudu, kdo z manželů bude byt dále užívat, nýbrž rozhodnutí soudu bude vždy záviset na hodnocení všech v úvahu přicházejících skutečností, zjištěných v průběhu celého řízení.

Soudy většinou správně dbají při rozhodování na zájem nezletilých dětí tak, že určují za dalšího uživatele bytu toho z rozvedených manželů, kterému byly svěřeny do výchovy nezletilé děti. Takovéto rozhodnutí je většinou také v souladu i se zájmem manžela, kterému byly děti svěřeny do výchovy, i se zájmem příslušného orgánu místního národního výboru, který podle ustanovení § 178 o. z. může druhému z manželů poskytnout místo náhradního bytu jen náhradní ubytování právě z toho důvodu, že jemu po rozvodu nebyly děti svěřeny.

Vyskytly se však i případy, že manžel, kterému byly svěřeny do výchovy děti, neměl zájem na setrvání v dosavadním bytu, popř. i případy, kdy žádný z manželů neměl o dosavadní byt zájem.

Tak např. ve věci sp. zn. 8 C 182/64 byl byt o jednom pokoji a kuchyni, tmavý a studený, určen k dalšímu užívání odpůrkyni, vychovávající nezletilou dceru. Soud odvolací změnil však toto rozhodnutí a určil byt k dalšímu obývání navrhovateli, opíraje se o stanovisko národního výboru a obvodního hygienika. V odůvodnění svého rozhodnutí vyložil zájem nezl. dítěte tak, že nemůže se svou matkou zůstat v bytě pro ně nevhodném.

Podobně ve věci sp. zn. C 335/64 byl byt ponechán pravomocným rozhodnutím soudu navrhovateli, protože odpůrkyně, již byl svěřen do výchovy nezletilý syn, byt údajně zdravotně závadný, pro sebe nežádala.

Zákon v ustanovení § 177 odst. 3 o. z. neuvádí nic bližšího o tom, jak má soud rozhodnout o dalším užívání bytu, má-li vzít zřetel na zájmy nezletilých dětí. Vychází-li se ze znění zákona - přihlédně-li se i k ustanovení § 178 o. z. - lze mít za to, že i kvalita dosavadního bytu může být jedním z hledisek, ke kterým bude soud při své volné úvaze přihlížet. Nelze tedy vyloučit, že dosavadní byt bude za určitých podmínek ponechán někdy i tomu z manželů, kterému nebyly svěřeny do výchovy nezletilé děti. Současně však bude nutno vycházet z toho, že smyslem ustanovení § 177 o. z. není zajistit jednomu z manželů či dokonce oběma v souvislosti s jejich rozvodem manželství zlepšení podmínek bydlení, ale umožnit jim oddělené bydlení a zároveň určit, kdo z nich bude dosavadní byt dále užívat. Zřetel na zájem nezletilých dětí povede soud zpravidla k závěru, že rozhodne ve prospěch toho z manželů, kterému byly svěřeny nezletilé děti tak, že mu ponechá dosavadní byt k dalšímu užívání. Jen ve výjimečných případech, např. u prokazatelně pro děti zdravotně závadných bytů, bude možno

prospěch dětí shledávat naopak v tom, že dosavadní byt bude ponechán druhému z manželů, kterému nebyly děti svěřeny do výchovy. Pro takovéto rozhodnutí si musí však soud získat náležitý podklad pečlivým zjišťováním skutkového stavu (zvláště o tvrzené zdravotní závadnosti bytu), aby tak mohl čelit tendencím některých rozvedených manželů, směřujícím k získání neoprávněného prospěchu porušením zásad bytové politiky, vyjádřených v zákoně o hospodaření s byty.

Jinak soudy při určování uživatele dosavadního bytu správně berou v úvahu – zvláště v případech užívání bytu manžely, kteří nemají nezletilé děti – počet rodinných příslušníků, kteří budou v bytě bydlet, potřeby manželů s ohledem na jejich zdravotní stav, pracovní a sociální poměry apod.; tedy zásadně posuzují situaci podle hlediska účelného využití bytového prostoru a z hlediska správné realizace zásad bytové politiky. Nezřídka berou v úvahu s odkazem na důvodovou zprávu k občanskému zákoníku i příčiny rozvodu manželství podle hodnocení v rozsudku o rozvodu.

Tak např. ve věci sp. zn. 6 C 103/64 přihlížel odvolací soud i k námitkám odpůrce, že navrhovatelka zapříčinila rozvrat manželství, i k dalším námitkám, za rozhodující však pokládal skutečnost, že navrhovatelka má ve výchově jak nezletilé dítě z tohoto manželství, tak i děti z manželství předcházejícího. Ponechal tedy dosavadní byt navrhovatelce.

Ve věci sp. zn. 4 C 123/64 ponechal soud byt po rozvodu bezdětného manželství ženě, protože trpí kožní chorobou a byt je pro ni vyhovující.

c/ I když soudy rozhodnou o zrušení práva společného užívání bytu manžely a určí jednoho z manželů za dalšího uživatele bytu, není současně rozhodnuto i o zániku užívacího práva, které náleží druhému z nich podle § 186 odst. 3 o. z., dokud se mu nedostane náhrady. Občanský zákoník vychází ze zásady, že nelze zbavit občana užívacího práva k bytu, aniž by mu byla poskytnuta možnost náhradního uspokojení jeho potřeb k bydlení. Přiznává zásadně občanovi, který se má z bytu vystěhovat, právo na náhradní byt, když v ustanovení § 186 odst. 1 o. z. stanoví, že uživatel není povinen se z bytu vystěhovat, dokud mu není přidělen náhradní byt. Jen ve výjimečných případech v zákoně zvláště uvedených stačí místo náhradního bytu poskytnout náhradní ubytování, resp. není třeba zajistit ani náhradní ubytování. Mezi případy, kdy stačí poskytnout místo náhradního bytu náhradní ubytování, patří podle § 178 obč. zák. a jemu odpovídajícího ustanovení § 52 odst. 1 písm. b) zák. č. 41/1964 Sb. o hospodaření s byty nárok rozvedeného manžela, jestliže mu nebyly svěřeny do výchovy děti. Ochranu tohoto uživatele provádí občanský zákoník dále tím, že v ustanovení § 186 odst. 3 váže sám zánik užívacího práva až na den, kdy skutečně dojde k přidělení náhradního bytu nebo k zajištění náhradního ubytování, takže přes pravomocné rozhodnutí soudu o povinnosti rozvedeného občana se z bytu vystěhovat, nezaniká jeho právo užívat byt již samým rozhodnutím soudu, a nelze také, dokud nebyla přidělena náhrada, nařídit a provést výkon tohoto rozhodnutí podle § 340 o. s. ř. V souvislosti s tím byla také procesně stanovena v § 160 odst. 3 o. s. ř. lhůta k plnění tak, že povinný manžel je nucen se z bytu vystěhovat teprve tehdy, až mu bude přidělen náhradní byt, popř. náhradní ubytování.

Soudní praxe se liší v tom, že některé soudy ve svém rozhodnutí samy řeší otázku, zda druhému z manželů vznikl nárok na náhradní byt nebo jen na poskytnutí náhradního ubytování, jiné se touto otázkou nezabývají a ve výroku obecně stanoví, že druhý manžel je povinen se vystěhovat do stanovené lhůty ode dne, ke kterému mu bude přidělen náhradní byt, popř. náhradní ubytování.

Tak např. ve věci sp. zn. 10 C 135/64 okresní soud uložil druhému manželovi, aby se z bytu vystěhoval po přidělení náhradního bytu. Podle odůvodnění tohoto výroku učinil tak soud vědomě protože podle něho by z hlediska morálky socialistické společnosti nebylo správné, aby rozvedená manželka, způsobivší rozvrat v manželství, obdržela dosavadní byt, kdežto druhý manžel pouze náhradní ubytování.

Ve věci sp. zn. 8 C 154/64 okr. soud rovněž sám řešil tuto otázku a ve svém rozhodnutí vázal vystěhování odpůrce na přidělení náhradního bytu. K odvolání navrhovatelky, podanému právě jen do tohoto výroku, odvolací soud změnil toto rozhodnutí a ponechal ve výroku obě eventualy s tím, že povinnost k vystěhování je závislá na splnění podmínky, která se uskuteční až v budoucnu, takže nemůže být pro soud rozhodující stav v době rozhodnutí.

S ohledem na znění ustanovení § 178 o. z. lze dovodit závěr, že soudy mají rozhodnout o povinnosti druhého z rozvedených manželů vystěhovat se ze společného bytu ve stanovené lhůtě od poskytnutí náhrady tak, aby neodnimaly svým rozhodnutím možnost národním výborům poskytnout tomuto manželovi jak náhradní byt, tak i případně náhradní ubytování. Protože národní výbory budou uvažovat o těchto možnostech s ohledem na trvající nedostatek náhradních bytů i náhradního ubytování v současné době i v blízké budoucnosti vždy až po určité kratší či delší době, může nastat změna okolností, která bude mít vliv na rozhodnutí ve správním řízení. Je tedy třeba zásadně – a to i tam, kde není rozhodné hledisko svěřením nezletilých dětí při rozvodu – volit jako správný všeobecný výrok o obou eventualitách náhrady (přidělení náhradního bytu, popř. poskytnutí náhradního ubytování).

d/ S ohledem na ustanovení § 182 o. z. neplatí ustanovení § 172 až § 181 o. z. pro byty trvale určené pro ubytování pracovníků organizace a nelze tedy vztáhnout právě podaný, výklad sub 2) na byty tohoto charakteru. Postup soudů v těchto případech je uveden sub 4) tohoto rozboru.

3. Rozhodování soudů o bytech užívaných manžely v případech kdy k rozvodu manželství došlo před 1. 4. 1964.

S ohledem na změnu právního stavu dnem 1. 4. 1964 přijetím nového občanského zákoníku a zákona o hospodaření s byty, vyvstaly u soudu jako sporné otázky, podle jakých hmotněprávních předpisů mají soudy rozhodovat o bytech užívaných oběma manžely, když jejich manželství bylo zrušeno rozvodem pravomocně již před 1. 4. 1964 za platnosti předchozích předpisů a kdy příslušný národní výbor nerozhodl podle ustanovení § 55 zák. č. 67/1956 Sb. před 1. 4. 1964, anebo kdy manželství sice trvalo, ale manželé spolu již 1. 4. 1964 trvale nežili.

Ve všech těchto případech nevzniklo – jak již bylo výše řečeno – právo společného užívání bytu manžely, které jako nový právní institut vzniká až dnem účinnosti občanského zákoníku č. 40/1984 Sb.

Soudy musí tedy v každém případě na počátku jednání o podaném návrhu na zrušení práva společného užívání bytu manžely zkoumat, kdy došlo k rozvodu manželství, a zjistí-li, že se tak stalo pravomocně před 1. 4. 1964, musí dále zkoumat – zpravidla dotazem na příslušné orgány MNV – zda již ve správním řízení nedošlo k rozhodnutí o společném bytě podle § 55 zák. č. 67/1956 Sb. Účinky věci rozhodnuté ve správním řízení mají takové příkazy k vyklizení, vydané podle ustanovení § 55 cit. zák., které byly soudem ještě před 1. 4. 1964 potvrzeny. Jestliže však správní řízení skončilo až po 1. 4. 1964, soudy již s ohledem na zrušení zák. č. 67/1956 Sb. po 1. 4. 1964 nebyly příslušnými potvrzovat vydané příkazy a nedošlo tedy k platnému a vykonatelnému rozhodnutí o společném bytě manželů (viz bod 6 Instrukce ministerstva spravedlnosti č. 7 ze dne 17. 3. 1964 uveř. ve Sbírce instrukcí a sdělení ministerstva spravedlnosti, částka 4, roč. 1964).

Nesprávně se tedy zabýval ve věci sp. zn. 5 C 212/64 okresní soud návrhem na zrušení práva společného užívání bytu podle § 177 o. z., ač bylo zjištěno, že MNV otázku společného bytu manželů rozvedených dne 6. 11. 1963 již řešil podle ustanovení § 55 zák. č. 67/1956 Sb. tak, že 11. 2. 1964 vydal odpůrci příkaz k vyklizení a přidělil mu náhradní byt. Soud měl dříve, než rozhodl o podaném návrhu zkoumat, zda příkaz k vyklizení byl soudem potvrzen a zda se stal vykonatelným.

Jestliže tedy nebylo ve správním řízení vydáno do 1. 4. 1964 vykonatelné rozhodnutí, náleží věc řešit podle § 4 obč. zák. soudu, protože po zrušení zák. č. 67/1956 Sb. (dnem 1. 4. 1964) nový zákon o hospodaření s byty č. 41/1964 Sb. nemá již ani v přechodných ustanoveních předpis o tom, že by o těchto věcech rozhodovaly národní výbory. Řešení je tedy třeba hledat pro tyto případy v části VIII občanského zákoníku, tj. v závěrečných ustanoveních.

Podle ustanovení § 498 věta před středníkem o. z. řídí se ustanovením nového občanského zákoníku i právní vztahy, vzniklé před 1. dubnem 1964. Nárok na umožnění odděleného bydlení a na užívání bytu jen jedním z manželů po rozvodu byl zakládán za platnosti ustanovení § 55 zák. č. 67/1956 Sb. až vlastním rozhodnutím národního výboru, vydávaným jen k žádosti jednoho z manželů, přičemž bylo ponecháno národnímu výboru na úvaze, zda o této žádosti rozhodne či nikoliv. Jestliže tedy nebylo národním výborem založeno výlučné užívací právo jednomu z manželů ke společnému bytu ještě před 1. 4. 1964 a může se tak stát až rozhodnutím soudu po 1. 4. 1964, právní vztahy manželů k bytu vzniklé před 1. 4. 1964, řídí se po tomto datu podle první části věty ustanovení § 498 o. z. již hmotněprávními ustanoveními nového občanského zákoníku.

Jelikož účastníci řízení nebyli však již 1. 4. 1964 manžely, nebo, ač manželství trvalo, spolu již trvale nežili, neplatí zde ustanovení § 501 o. z. o vzniku práva společného užívání bytu oběma manželům a nelze tedy úspěšně žádat o zrušení tohoto práva podle § 177 o. z., jestliže nevzniklo. Není pak ovšem v občanském zákoníku či jiném zákonu předpis, který by přímo upravoval postup soudu při rozhodování o dalším užívání těchto společných bytů bývalých manželů.

Nezbývá tedy, než použít ustanovení § 496 o. z., podle kterého se ty právní vztahy, které nejsou upraveny občanským zákoníkem ani jiným zákonem, řídí ustanoveními občanského zákoníku, které upravují právní vztahy obsahem a účelem jim nejbližší. Je pak mimo vši pochybnost, že prostřednictvím tohoto ustanovení bude nutno použít pro určení, kdo z bývalých manželů bude byt dále užívat, ustanovení § 177 o. z.. Při tomto postupu nerozhoduje, zda snad byl byt přidělen jen jednomu z manželů.

Jiná situace je však u družstevních bytů. Podle ustanovení § 172 odst. 2 o. z. u družstevního bytu může právo společného užívání vzniknout jen mezi manžely a také jen mezi manžely za trvání manželství - pokud trvale spolu žijí - může vzniknout i společné členství v družstvu, a to zásadně až počínaje dnem 1. 4. 1964. U družstevního bytu tedy nejen že nevzniklo po rozvodu manželství před 1. 4. 1964 společné užívací právo podle § 175 o. z., ale nevzniklo ani společné právo podle § 172 až § 174 o. z. Právo užívat družstevní byt bude náležet v takovýchto případech po rozvodu tedy jen tomu z manželů, který v době rozhodnutí soudu (§ 154 odst. 1 o. s. ř.) bude členem družstva.

Soudy tedy budou u nedružstevních bytů rozhodovat prostřednictvím ustanovení § 496 o. z. podle ustanovení § 177 odst. 1 a 3 o. z. s tím rozdílem, že nebudou zrušovat právo společného užívání bytu manžely, které zde nevzniklo, ale budou jen podle ustanovení § 177 odst. 1 věty druhé o. z. určovat, který z manželů bude byt dále užívat.

U družstevních bytů budou soudy vycházet ze zásad uvedených v ustanovení § 187 odst. 2 o. z., tj., že právo na užívání bytu bude dále náležet členu družstva, a že druhý z bývalých manželů jako nečlen bude povinen se z bytu vystěhovat po přidělení přiměřeného náhradního bytu. Výrok o zrušení společného užívacího práva zde tedy odpadá.

Odchylné stanovisko - podle průzkumu celkem ojediněle - zaujal odvolací soud ve věci sp. zn. 6 Co 577/64, podle kterého rozhodují od účinnosti občanského zákoníku o užívání bytu manželů, rozvedených před 1. 4. 1964, výlučně soudy, ovšem podle hmotněprávních předpisů, platných ke dni zrušení manželství. Takovýmto předpisem podle něho je ustanovení § 55 zák. č. 67/1956 Sb. v jeho hmotněprávní stránce. Použití tohoto ustanovení odvolací soud odůvodňuje nesprávným výkladem

ustanovení § 498 o. z., vycházejí z domněnky, jakoby nárok na zrušení užívacího práva vznikl před 1. 4. 1964 již rozvodem manželství.

Většina soudů používá i na případy užívání bytu manžely rozvedenými před 1. 4. 1964 ustanovení § 177 o. z., většinou však také bez bližšího právního rozboru a odůvodnění tohoto postupu. Odvolací soud ve svém rozhodnutí ve věci sp. zn. 8 Co 57/65 (obdobně ve věci 5 Co 540/64) vyslovil názor, že ustanovení § 177 o. z. se v těchto případech použije jen prostřednictvím ustanovení § 496 o. z. Správně vytýká soudům prvního stupně, že v těchto případech zrušují právo společného užívání bytu manžely, ač toto právo podle § 175 o. z. nevzniklo. Vyslovuje názor, že by se soudy měly omezit pouze na výrok, který z manželů se stane uživatelem a který z nich má povinnost se v určené lhůtě vystěhovat.

4. Rozhodování soudů o dalším užívání bytů trvale určených pro ubytování pracovníka organizace po rozvodu manželství. Pojem bytů trvale určených pro ubytování pracovníka organizace a důvody zrušení užívacího práva k těmto bytům k návrhu organizace jsou předmětem rozboru a zhodnocení praxe soudů, při výkladu a používání ustanovení § 184 o. z., projednaného a schváleného dne 30. srpna 1955 pod č. j. Prz 39/65 presidiem Nejvyššího soudu podle § 29 odst. 2 zák. č. 36/1964 Sb. a uveřejněného ve Výběru rozhodnutí a sdělení ve věcech občanskoprávních č. 6/1965 běž. č. 1/I.

Na tomto místě je třeba rozebrat a usměrnit postup soudů při rozhodování o užívání takovýchto bytů po rozvodu manželství k návrhu jednoho z manželů.

Podle ustanovení § 182 o. z. neplatí ustanovení § 172 až § 181 o. z. pro byty trvale určené pro ubytování pracovníků organizace. Znamená to tedy, že k těmto bytům nemůže vzniknout v žádném případě ani právo společného užívání podle § 172 o. z., ani právo společného užívání manžely podle § 175 o. z. Neplatí také ustanovení § 177 o. z. Občanský zákoník stanoví pouze v ustanovení § 187 odst. 1, že po rozvodu manželství pracovníka organizace není druhý manžel povinen se z bytu vystěhovat, dokud mu nebude přidělen přiměřený náhradní byt, nestačí-li podle zákona poskytnout náhradní ubytování.

Při řešení konkrétních případů se soudní praxe zatím liší.

Tak např. okresní soud ve věci sp. zn. 5 C 97/64, vycházejí ze zjištění, že podnikový byt byl přidělen sice manželovi, ale oba pracují v témže podniku, zrušil po rozvodu právo společného užívání a byt určil k užívání manželce, protože má ve výchově nezletilé děti.

Okresní soud ve věci sp. zn. C 353/64 po zjištění, že jde o podnikový byt, zamítl návrh, znějící na zrušení práva společného užívání bytu proto, že žádný z manželů již není zaměstnancem podniku a že tedy odpadly, důvody k rozhodování podle § 177 o. z. a nastaly důvody pro použití § 184 a) o. z.

Okresní soud ve věci sp. zn. 4 C 437/64 zrušil užívací právo rozvedeného manžela a podnikový byt určil k užívání rozvedené manželce s poukazem na to, že má ve výchově nezletilé dítě. Před odvolacím soudem (č. j. 9 Co 50/64) vzala navrhovatelka návrh zpět, když jí bylo vysvětleno, že jde o podnikový, byt a že k němu nezískala po rozvodu užívací právo.

Jak vysvítá z uvedených příkladů, panuje při rozhodování soudu právě v těch případech velká nejednotnost. V první řadě je třeba vycházet ze skutečnosti, že ustanovení § 182 o. z. výslovně vyloučilo možnost vzniku společného práva k těmto bytům a že tedy nelze v žádném případě rozhodnutím soudu k návrhu jednoho z manželů zrušovat právo, které nevzniklo. Na druhé straně však je společensky nežádoucí, aby manželé po rozvodu byli nuceni i v těchto bytech sdílet společnou domácnost a je tedy nutno, aby soudním rozhodnutím jim bylo umožněno k návrhu jednoho z nich oddělené bydlení podle zásad, které platí obdobně v případech jiných bytů, ovšem při zachování

základního požadavku, aby byt soudním rozhodnutím neztrácel svůj smysl bytu trvale určeného pro ubytování pracovníka organizace. Postup soudů se bude lišit podle toho, komu byl byt přidělen (přičemž rozhodnutí orgánu národního výboru o přidělení bytu je po věcné stránce soudem nepřezkoumatelné) a jaký je vztah bývalých manželů v době soudního rozhodování k organizaci.

a/ Jestliže byl byt přidělen jako byt trvale určený k ubytování pracovníka organizace jen jednomu z manželů - pracovníku organizace - (nerozhodno, zda druhý z manželů byl nebo se stal rovněž pracovníkem téže organizace), pak výkladem ustanovení § 187 odst. 1 o. z. lze dovodit, že uživatelem bytu se stal pouze on a po rozvodu jeho manželství (stejně tak, jako v případě jeho smrti či po trvalém opuštění domácnosti) odpadl druhému manželovi, dosud užívajícímu byt odvozeně z titulu rodinného vztahu k němu, tím okamžikem právní důvod k dalšímu užívání tohoto bytu. Může se tedy manžel, jemuž byl byt přidělen, domáhat proti druhému po rozvodu u soudu žalobou jeho vystěhování. Ustanovením § 187 odst. 1 o. z. je zaručováno tomuto druhému z rozvedených manželů právo zůstat v bytě, dokud mu nebude přidělen přiměřený náhradní byt. Nelze tedy v takovémto případě uplatňovat ani zásadu, uvedenou v ustanovení § 177 odst. 3 o. z. K okolnosti, že druhý manžel má ve výchově nezletilé děti, bude moci přihlížet až národní výbor při rozhodování ve správním řízení o náhradním bytě.

b/ Jinak tomu bude v případě, že byl byt přidělen oběma manželům - pracovníkům organizace. Pak oběma v takovém případě vzniklo samostatné právo užívat byt. Po rozvodu manželství se na jejich právních vztazích k bytu nic nezmění. Ve většině případů však bude opět žádoucí, aby jim bylo zajištěno oddělené bydlení. Protože však užívací právo k bytu vzniklo jako samostatné právo oběma, nejde o případ, předpokládaný ustanovením § 187 odst. 1 o. z. S ohledem na ustanovení § 182 o. z. neplatí také - jak již bylo řečeno - ustanovení § 172 až § 181 o. z. Protože tedy není pro tento případ v zákoně výslovné ustanovení, je nutno s ohledem na ustanovení § 496 o. z. použít zde zásad obsahem a účelem nejbližších ustanovení občanského zákoníku.

Je-li v době rozhodování soudu pracovníkem organizace již jen jeden z nich, pak s ohledem na potřebu zachování bytu jako trvale určeného pro ubytování pracovníka organizace se použije zásad ustanovení § 187 odst. 1 o. z. a byt bude ponechán k dalšímu užívání tomuto pracovníku. Jsou-li v době rozhodování soudu pracovníky organizace oba, pak se použije zásad - tedy pouze v tomto případě - ustanovení § 177 odst. 1 a 3 o. z. s tím rozdílem, že soud určí, kdo z bývalých manželů bude byt dále výlučně užívat a namísto zrušení společného práva užívat byt, které zde nevzniklo, zruší samostatné užívací právo druhého z manželů a uloží mu povinnost se z bytu vystěhovat. Při rozhodování o tom, kdo bude byt dále užívat, vezme soud zřetel i na zájem organizace; za tím účelem poskytne soud před svým rozhodnutím organizaci příležitost, aby se k osobě dalšího uživatele bytu vyjádřila. Stejně bude soud postupovat - aby umožnil oddělené bydlení rozvedených manželů - i v případě, že v době soudního rozhodování již nikdo z nich nebude pracovníkem organizace. Zde avšak bude mít organizace možnost zasáhnout na obranu svého práva dříve návrhem na zrušení užívacího práva oběma bývalým manželům podle § 184 písm. a) o. z. Toto právo jí nepochybně bude zachováno pro případ, že soud již rozhodl k návrhu jednoho z bývalých manželů, a to vůči tomu z nich, který měl byt dále užívat, pokud není již pracovníkem organizace.

5. Výrok soudního rozhodnutí.

Z nejednotnosti rozsudečného výroku vyplývá, že se dosud nevžila nová právní terminologie a že určitá komplikovanost celého výroku dělá soudům potíže v tom směru, že výrok nebývá úplný.

Vycházejí ze znění ustanovení § 177 o. z. má výrok soudního rozhodnutí obsahovat v první řadě zrušení práva společného užívání bytu a zároveň určení, který z manželů bude byt dále užívat.

Druhý z manželů, který se má z bytu vystěhovat, má nepochybně nárok na náhradní byt nebo

náhradní ubytování (§ 178 o. z., § 48 a § 52 odst. 1 písm. b) zák. č. 41/1964 Sb.). je pak chráněn ve svém právu byt dále užívat ustanovením § 186 odst. 3 o. z., podle něhož jeho právo užívat byt zanikne teprve dnem, kdy dojde k přidělení náhradního bytu nebo k zajištění náhradního ubytování. Protože zánik práva užívat byt k uvedenému dni nenastává soudním rozhodnutím, ale vyplývá přímo ze zákona, není třeba jej ve výroku soudního rozhodnutí deklarovat a postačilo by tedy o tomto stavu uvést poučení toliko v důvodech. Přece však pro větší přehlednost a srozumitelnost výroku se jeví vhodným rovněž tuto zákonnou zásadu uvést ve výroku soudního rozhodnutí. Bylo by však již chybou, kdyby v další části výroku, ve které se stanoví povinnost druhého z manželů k plnění podle § 160 odst. 1, 3 o. s. ř., tj. povinnost se z bytu vystěhovat, nebylo správně uváděno, že stanovená lhůta začne běžet dnem, kterým byl přidělen vykonatelným rozhodnutím ve správním řízení náhradní byt, nebo poskytnuto náhradní ubytování.

V zájmu sjednocení soudní praxe měl by výrok soudních rozhodnutí, ve kterých se zrušuje právo společného užívání bytu a určuje užívací právo jednomu z bývalých manželů, zpravidla znít asi takto:

1. Právo společného užívání bytu, sestávajícího z ve patře domu čp. v se zrušuje a byt bude dále užívat navrhovatelka (odpůrce). Právo odpůrce (navrhovatelky) užívat byt zanikne dnem, kdy mu bude přidělen náhradní byt nebo poskytnuto náhradní ubytování vykonatelným rozhodnutím místního národního výboru.

2. Odpůrce (navrhovatelka) je povinen se z bytu vystěhovat do ... dnů ode dne, ke kterému mu bude podle vykonatelného rozhodnutí místního národního výboru přidělen náhradní byt, popř. poskytnuto náhradní ubytování.

V případech, kdy nebude rozhodováno o zrušení práva společného užívání bytu (tj. např. u bytů trvale určených pro ubytování pracovníků organizace) soud namísto toho určí, kdo bude byt dále užívat a zruší užívací právo druhému z manželů, jestliže toto právo měl. Ostatní části výroku budou již shodné.

Při rozhodování o nákladech řízení o zrušení práva společného užívání bytu manžely postupuje soud podle ustanovení § 137 a násl. o. s. ř.

Usnesení pléna Nejvyššího soudu k rozboru a zhodnocení praxe soudů při výkladu a používání ustanovení § 177 o. z.

Plénium Nejvyššího soudu projednalo výsledky průzkumu praxe soudů při výkladu a používání ustanovení § 177 o. z. a zjišťuje, že postup soudů při rozhodování o bytech rozvedených manželů při zrušování práva společného užívání bytu a určování, kdo bude byt dále užívat, není dosud jednotný. Tato nejednotnost vyplývá jednak z nedostatku zkušeností soudů s používáním ustanovení o novém právním institutu, jímž je právo společného užívání bytu manžely, jednak z nejistoty, jak postupovat při řešení případů neskončených před národními výbory před 1. dubnem 1964.

Proto rozbor předložený presidiem NS zahrnuje v podstatě celý komplex sporných otázek, vyskytujících se v soudní praxi při aplikaci ustanovení § 177 o. z. i ustanovení s ním souvisejících a v zájmu jednotného výkladu zákona upravuje způsob jejich řešení.

Pro projednání jednotlivých otázek činí plénium Nejvyššího soudu tyto závěry:

1. Rozvedení manželé se mají podle ustanovení § 177 odst. 1, 2 o. z. v prvé řadě dohodnout o dalším užívání bytu. Dohodou ve smyslu ustanovení § 177 o. z. bude jen takové ujednání rozvedených manželů, podle kterého bude byt dále užívat jen jeden z nich, kdežto druhý se z bytu vystěhuje. Dohodu o tom, že byt budou dále užívat určitým způsobem oba rozvedení manželé, lze pokládat pouze za dohodu o dalším výkonu práva společného užívání bytu, a to až do doby, než dojde k jeho

zrušení způsobem uvedeným v ustanovení § 177 o. z. Dohody ve smyslu ustanovení § 177 o. z. lze uzavírat písemně, ústně i konkludentními činy a platí o nich ustanovení o právních úkonech, obsažená ve čtvrté hlavě první části občanského zákoníku. Protože ustanovení § 177 o. z., předpokládá uzavírání dohod již rozvedených manželů, nelze za platné ve smyslu ustanovení § 36 o. z. pokládat dohody uzavřené ještě před rozvodem manželství, byť i pod podmínkou odkládací.

S ohledem na znění a smyslu ustanovení § 22 zák. č. 41/1964 Sb. o hospodaření s byty lze na základě platně uzavřené dohody dosíci náhradního bytu či náhradního ubytování druhým z manželů pouze tehdy, stala-li se dohoda předmětem soudem schváleného smíru (§ 69, § 99 o. s. ř.), případně tehdy, rozhodl-li soud o žalobě na plnění z této dohody.

2. O zrušení práva společného užívání bytu manžely rozhoduje soud jenom za předpokladu, že toto právo oběma manželům skutečně vzniklo, a že v době rozhodování soudu trvalo.

Rozhodování o tom, komu má být svěřen k dalšímu užívání, ponechává zákon posouzení soudu po všestranném zhodnocení výsledků řízení. Před svým rozhodnutím je soud povinen si vyžádat podle § 128 odst. 1 o. s. ř. stanovisko příslušného orgánu národního výboru k možnostem řešení bytové situace rozvedených manželů. U bytů družstevních bude nutno znát i stanovisko orgánu družstva, k jehož doporučení má soud podle § 177 odst. 2 o. z. přihlížet. Při rozhodování o dalším užívání bytu vezme soud zřetel na zájmy nezletilých dětí (§ 177 odst. 3 o. z.); současně zvaží i všechny ostatní v průběhu řízení zjištěné skutečnosti o příčinách možného rozvrácení manželství, o sociálních a pracovních poměrech účastníků, o zdravotním stavu, o počtu rodinných příslušníků, o okolnostech vzniku práva užívání bytu apod.

3. Právo společného užívání bytu manžely nevzniklo, jestliže manželé byli rozvedeni před 1. 4. 1964 nebo spolu v tu dobu trvale nežili (ustanovení § 501 o. z. o vzniku práva společného užívání bytu manžely na dané případy nedopadá). Nebylo-li vydáno do 1. 4. 1964 ve správním řízení vykonatelné rozhodnutí podle - 55 zák. č. 67/1956 Sb., je povolán k řešení věci soud podle § 4 o. z. Jde však o právní vztah bývalých manželů ke společnému bytu neupravený novým občanským zákoníkem ani jiným platným předpisem. S ohledem na ustanovení § 498 věta před středníkem o. z. lze pro potřebu zajištění odděleného bydlení bývalých manželů a určení, kdo z nich bude byt dala užívat, použít prostřednictvím ustanovení § 496 o. z. zásad ustanovení § 177 o. z. U družstevních bytů bude právo dále užívat byt náležet tomu z manželů, který je v době rozhodování členem stavebního bytového družstva.

4. S ohledem na ustanovení § 182 o. z., podle kterého neplatí ustanovení § 172 až § 181 o. z. pro byty trvale určené pro ubytování pracovníků organizace, bude postup soudu při rozhodování o těchto bytech odlišný. Jestliže byl byt tohoto charakteru přidělen jen jednomu z manželů jako pracovníku organizace, uživatelem tohoto bytu se stal pouze on. Okamžikem rozvodu odpadl tedy druhému z manželů právní důvod k dalšímu užívání tohoto bytu; podle ustanovení § 187 odst. 1 o. z. však není povinen se z bytu vystěhovat, dokud mu nebude přidělen přiměřený náhradní byt. Byl-li byt přidělen oběma manželům jako pracovníkům organizace vzniklo každému z nich osobní právo užívat byt. V tomto případě nejde o situaci předpokládanou ustanovením § 187 odst. 1 o. z. Zásad tohoto ustanovení, jako ustanovení obsahem a účelem nejbližšího, lze však použít prostřednictvím § 496 o. z. tam, kde v době rozhodování soudu je pracovníkem organizace již jen jeden z nich. Jsou-li pracovníky organizace v tu dobu oba, pak tu lze použít prostřednictvím ustanovení § 496 o. z. zásad ustanovení § 177 odst. 1 a 3 o. z. Stejně bude soud postupovat tehdy, není-li již nikdo z nich pracovníkem organizace; to ovšem nevylučuje možnost podání návrhu organizace na zrušení práva užívat byt oběma rozvedenými manžely podle ustanovení § 184 písm. a) o. z.

5. Rozhodnutí soudů o bytech rozvedených manželů zasahují hluboko do způsobu vytváření dalších

životních podmínek bývalých manželů, a to právě na jednom z nejcitlivějších míst. Je proto třeba, aby si soudy dříve, než rozhodnou o podaném návrhu na zrušení práva společného užívání bytu, zjistily vždy řádně všechny nutné předpoklady pro svá rozhodnutí jak po skutkové tak po právní stránce a tak zvyšovaly kvalitu rozhodnutí na tomto úseku.

Výrok soudního rozhodnutí musí odpovídat zjištěnému skutkovému a právnímu stavu a musí být přesný a úplný. Odůvodnění rozsudku musí být rovněž úplné a přesvědčivé (§ 157 o. s. ř.) a musí obsahovat i poučení o zániku užívacího práva k bytu toho z manželů, který se má z bytu vystěhovat (§ 178, § 186 odst. 3 o. z.).

(V další části usnesení přijalo plénum Nejvyššího soudu některá opatření ke zkvalitnění rozhodovací činnosti soudů.)